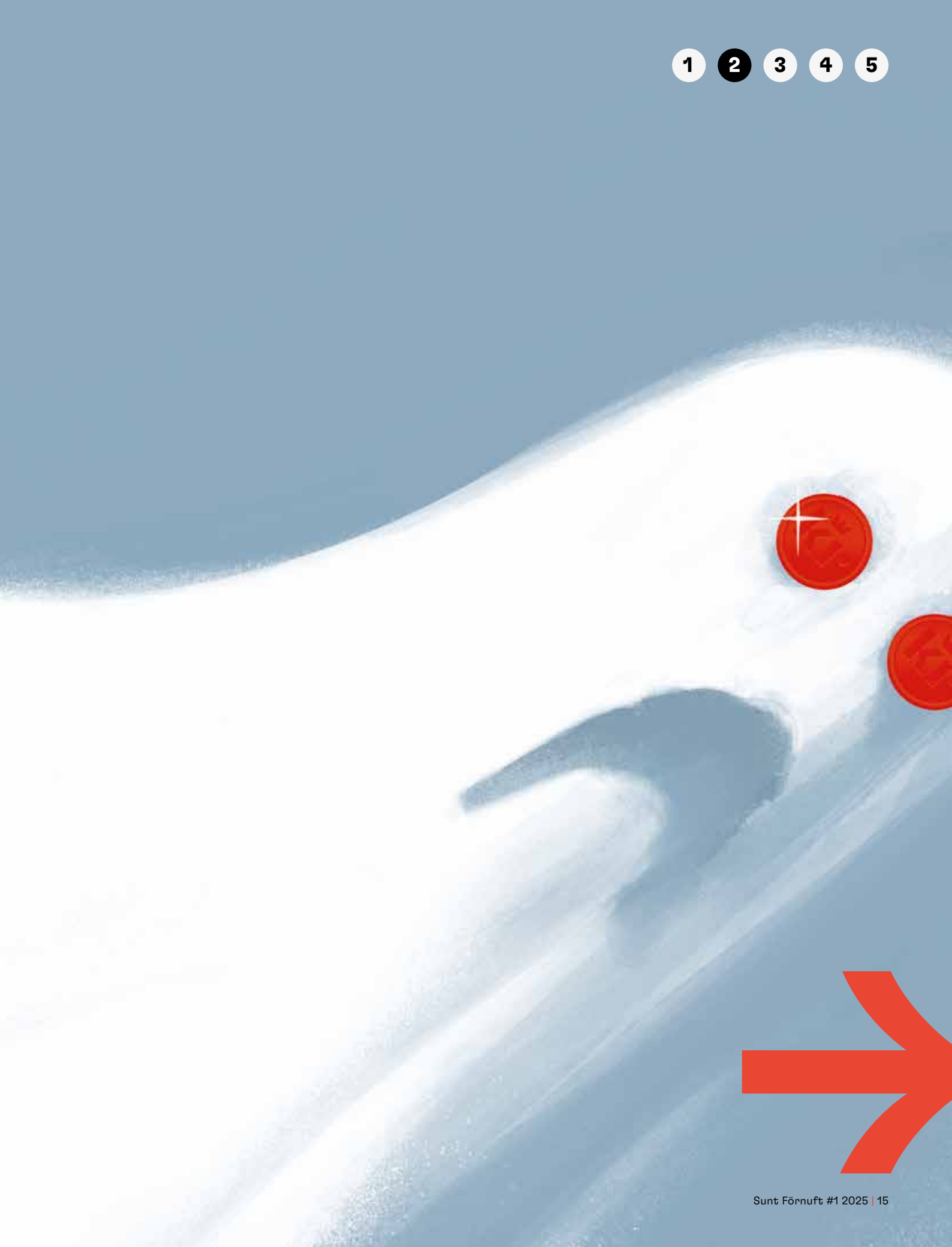

Ska vi tillåta att en del av våra skattepengar går till vinster i privata företag som är verksamma inom vård och skola? Frågan har blivit känslig både till vänster och höger och kan eventuellt bli en viktig valfråga nästa år. Men den som vill få ut maximalt med verksamhet av god kvalitet ur varje skattekrone borde inte låta ideologi skymma de goda effekter som vinstdrivande alternativ har haft på svensk välfärd.

Text: **Thomas Östberg**
Illustration: **Björn Öberg**

DE KÄNSLIGA VINSTERNA

**En väg till innovation,
effektivitet och mer välfärd**

Ida Ingerö, näringspolitisk chef på Vårdföretagarna:

”DET BEHÖVS ABSOLUT INTE MER PENGAR TILL VÅRDEN”

Att diskutera vinster inom vården är känsligt. En del känner kanske instinktivt att det handlar om företag som skor sig på de sjuka. Jag tycker att det är bättre att prata om förlusterna det skulle innebära för offentlig sektor om det inte fanns vinstdrivande, privata vårdföretag, säger Ida Ingerö, näringspolitisk chef på Vårdföretagarna.

Hennes huvudargument är att medlemmarna i hennes organisation generellt levererar mer vård och omsorg per skattekrona jämfört med utförare i offentlig regi.

Ett exempel är Region Gävleborg där en undersökning gjord av konsultföretaget Sirona (på uppdrag av regionen) visar att 25 av 26 av Region Gävleborgs egna vårdcentraler gick med förlust 2018–2023, medan alla de 15 privata alternativen i regionen under samma period gick med vinst.

– Underskotten på flera hundra miljoner, som orsakades av 18 procent högre kostnader för de offentligt drivna vårdcentralerna, har skattebetalarna fått betala, konstaterar Ida Ingerö.

I Sironas rapport skriver man att det inte finns något skäl att anta att de privata vårdcentralerna uppnår sämre medicinska resultat. Dessutom var patienterna mer nöjda med den vård de fick där.

Skillnaderna i kostnader beror enligt undersökningen på att det i offentligt driven primärvård är svårare att fatta beslut med längre beslutsvägar, svagare och otydligare ledarskap och mindre fokus på resultat i form av produktivitet, ekonomi, patientnöjdhet och medarbetarnöjdhet.

Rapporten från Sirona landar i att Region Gävleborg har två alternativ inför framtiden. Det ena är att försöka jobba bort underskotten på de egna vårdcentralerna samtidigt som man förbättrar resultaten – vilket är ett svårt och osäkert arbete (två av tre sådana omställningar misslyckas) som tar lång tid. Det andra alternativet, som rekommenderas, är att utreda en försäljning av vårdcentralerna till privata intressenter. Det skulle enligt Sirona både patienter och skattebetalare vinna på.

Ida Ingerö

Men analysen bygger förstås på att möjligheten att göra vinst finns kvar.

– Det är en avgörande faktor när det gäller att få privata aktörer att vara innovativa och skapa större värden inom offentlig sektor. Javisst, det är så att en del av pengarna kommer aktieägarna till del, men mycket pengar kommer faktiskt skattebetalarna till del genom bättre och effektivare vård med hög kvalitet och stor tillgänglighet, säger Ida Ingerö.

Ett annat exempel på skillnader i resultat är en jämförelse mellan privata vårdgivares ersättningar och offentliga vårdgivares kostnader för höft- och knäprotesoperationer, operationer av grå starr och framfallsoperationer.

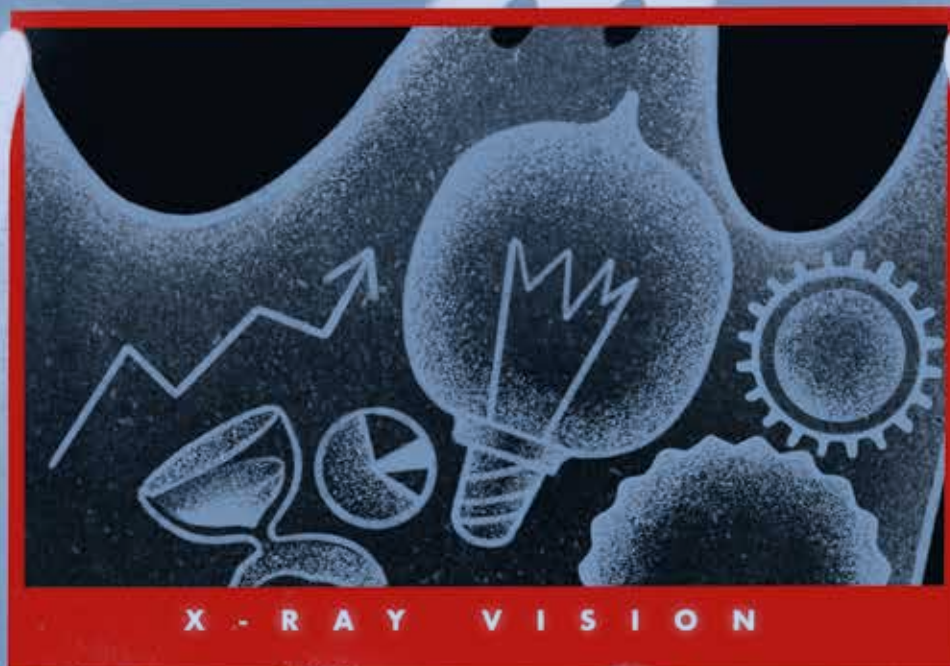
Sirona analyserade (på uppdrag av Vårdföretagarna) i två rapporter som kom 2024 hur det såg ut i våra tre största regioner: Stockholm, Västra Götaland och Skåne. Mönstren i de tre regionerna hade många likheter. Alla typer av operationer i den offentliga vården hade en kostnad per patient som var klart högre än den ersättning som betalades till privata vårdgivare för motsvarande ingrepp.

Operationerna kostade mellan 28 procent (knäproteser i Skåne) och 72 procent (framfallsoperationer i Stockholm) mer än ersättningen som de privata operatörerna fick.

Utgångspunkten för analysen var att vårdköerna är det enskilt största problemet inom hälso- och sjukvården i Sverige i dag. Detta trots att vi 2021 la 11 procent av BNP på sjukvård och regionernas kostnader sedan dess har ökat. Enligt tidningen Sjukhusläkaren (som gått igenom lex Maria-ärenden) dog 100 patienter under 2023 på grund av brist på vårdplatser.

– Jag hoppas att fler politiker kommer med förslag om hur vi kan utveckla sjukvården. Vi har rekordlånga värdköer och medvetenheten om att något behöver göras är stor. Det behövs absolut inte mer pengar till vården. I stället behöver vi jobba smartare och hitta effektivare arbetssätt. Det vore uppfriskande om fler politiker vågar säga det, säger Ida Ingerö.

Även inom hemtjänsten finns bevis på att privata alternativ bidrar till att skattebetalarna får mer verksamhet för sina pengar. Vårdföretagarna

”

**EN DEL AV PENGARNA KOMMER AKTIEÄGARNA
TILL DEL, MEN MYCKET PENGAR KOMMER
FAKTISKT SKATTEBETALARNA TILL DEL GENOM
BÄTTRE OCH EFFEKTIVARE VÅRD MED HÖG
KVALITET OCH STOR TILLGÄNGLIGHET.**

BEREDSKAPEN SOM TROTS ALLT FANNS INOM VÅRDEN FÖR ATT KLARA EN PANDEMI ÄR ETT BRA EXEMPEL PÅ INNOVATIONENS EFFEKTER.

presenterade i somras en rapport som visar att andelen privat utförd hemtjänst i en kommun påverkar både kvalitet och kostnadseffektivitet på ett positivt sätt.

I kommuner där 30 procent av inköpen gjordes från privata utförare var snittkostnaden för en omsorgstagare 260 000 kronor, medan motsvarande kostnad där kommunerna själva utförde all hemtjänst låg på 401 000 kronor.

– Kommuner har mycket att vinna på att anlita fristående aktörer för att höja kvaliteten i hemtjänsten, men också för att få ut mer omsorg för varje skattekrona, säger Anna Bergendal, näringspolitisk expert på Vårdföretagarna.

Vinsterna i skolan har om möjligt varit än mer omdiskuterade och debatterade än den privata vården. Vänsterpartiet kräver, vid sidan om ministerposter vid en rödgrön valseger 2026, att vinster i skolan förbjuds.

Ett tecken på att kravet kan bli verklighet är den utredning om vinst i skola som den förra regeringen tillsatte 2022. Uppdraget var att lämna förslag på en reglering som säkerställer att skattemedel som avsatts för skolan används för skolverksamhet. Till särskild utredare utsågs Johan Ernestam, nu enhetschef på Folkbildningsrådet, som redan innan han påbörjade arbetet sa till tidningen *Vi lärare* att de sätt friskolor skapar vinst på är "liktydiga med att försämra kvaliteten".

Efter valet 2022 bytte den nuvarande regeringen sommaren 2023 ut Ernestam och ersatte honom med Joakim Stymne. Regeringen har också lagt två tilläggsdirektiv till utredningen. Det första kom 2023 och innebär att utredaren ska föreslå utvidgad ägar- och ledningsprövning, vissa vinstutdelningsförbud (första året efter nyetablering eller ägarbyte), vinstutdelningsbegränsningar och skärpta sanktioner. I följd kom ett tilläggsdirektiv om förslag som ger tillsynsmyndigheten bättre verktyg för att komma åt olämpliga ägares möjligheter att kontrollera huvudmän.

Ett vinstförbud skulle sannolikt innebära att en mycket stor del av de drygt 400 000 elever som i dag går i friskolor skulle bli tvungna att byta skola. I praktiken skulle 900 skolor förbjudas och det skulle även omfatta en hel del förskolor.

Lena
Furmark

– Jag tror att människor har glömt bort hur det var i Sverige när man inte hade alternativ att välja mellan. Socialdemokraterna har i flera decennier varit med och drivit fram en modell där privata och offentliga alternativ finns sida vid sida, konkurrerar och lär av varandra och på så sätt driver på för innovation och förbättringar. Anledningen till att den utvecklingen en gång startade var sjunkande kvalitet och att människor kände sig maktlösa gentemot kommuner och myndigheter, säger Lena Furmark, ansvarig för välfärdspolitik på Svenskt Näringsliv.

Enligt henne har Sverige gjort en frihetsresa som varit positiv för alla. I dag kan vi i många fall välja den leverantör av välfärd som vi tycker är bäst. Inte genom att öppna en stor plånbok, utan genom att ta med oss våra skattepengar. Att avbryta den pågående resan skulle vara väldigt dåligt för en offentlig sektor som trots höga skatter har problem med långa vårdköer, ekonomiska underskott och att locka till sig kompetent personal.

Att möjligheterna att välja är uppskattade finns det många exempel på. Ett är att 417 000 elever går i friskolor. Ett annat att 44 000 personer har valt att bo på privata äldreboenden eller har privata leverantörer av hemtjänst.

– Om det inte längre går att göra vinst skulle de här företagarna och investerarna satsa och ta risker någon annanstans. De kommer att lägga ner sina skolor, skapa utveckling i andra sektorer eller kanske driva skolor och vårdverksamhet i andra länder, säger Lena Furmark.

Hon tycker att de privata aktörerna inom välfärden är viktiga av fler skäl. Effektivitet, kvalitet, att få mer verksamhet för våra skattepengar och möjligheten att välja har redan nämnts. Till det kan läggas att förutsättningarna att driva innovation verkar vara bättre i privata företag.

– Beredskapen som trots allt fanns inom vården för att klara en pandemi är ett bra exempel på innovationens effekter. Det förändringstryck mot digitalisering som redan hade skapats genom privata nätläkare gjorde att det fanns beredskap för digitala vårdkontakter. Om man vill ha privata alternativ som kan gå före, tänker nytt och som det går att lära sig av måste det självklart också finnas möjligheter att göra vinst, säger Lena Furmark.

Klas Tikkanen är operativ chef på riskkapitalbolaget Nordic Capital som investerar i bland annat hälso- och sjukvård och tidigare ägde St Görans sjukhus i Stockholm. Innan valet 2022 varnade han tillsammans med bland andra moderaten Gunnar Hökmark och Mikaela Valtersson, chef för externa relationer på Kunskapsskolan och före detta toppolitiker i Miljöpartiet, i en debattartikel i GP för effekterna av vänsterblockets planer på ett vinstförbud – att 900 skolor, en fjärdedel av alla äldreboenden samt en stor andel av landets förskolor skulle försvinna.

Anna
Bergendal

”

**OM DET INTE LÄNGRE GÅR ATT GÖRA
VINST SKULLE DE HÄR FÖRETAGARNA
OCH INVESTERARNA SATSA OCH TA
RISKER NÅGON ANNANSTANS.**

OFFENTLIG VERKSAMHET FÅR JU GÅ MED VINST, MEN DET FINNS EN INNEBOENDE LOGIK SOM GÖR ATT DET INTE BLIR SÅ.

– Och om det skulle ske, så kommer de inte tillbaka i brådrasket. Det handlar om verksamheter som det tagit lång tid att bygga upp. De här företagen har gjort ett så bra jobb, återinvesterat vinster och utvecklat företagen, vilket i förlängningen också ökar värdet vid en försäljning, säger Klas Tikkanen.

Inom sjukvården i Stockholm gjordes 2019 en jämförelse mellan de tre sjukhusen St Görans, Danderyd och Södersjukhuset (SÖS). Det visade att St Görans, trots 12 procents lägre ersättning än de regionalt drivna, hade 32 procent högre kostnads-effektivitet.

– Danderyd och SÖS gjorde förluster. Dessutom hade St Görans högre patientnöjdhet och högre medarbetarnöjdhet. Det privata alternativet vann på alla områden, säger Klas Tikkanen.

Han liknar ett vinstförbud med en sorts statlig konfiskation och jämför med oljebolag i Venezuela och övertaganden av privata jordbruk i Zimbabwe. Samtidigt har han förståelse för att vinstfrågan inom vård, skola och omsorg är känslig.

– En anledning är nog att det inte handlar om ett normalt kund- och leverantörsförhållande. Här finns en part som konsumerar tjänster, en som levererar och en tredje som betalar och ska hushålla med skattebetalarnas pengar. Därför kan det bli en känslig fråga även för människor som politiskt ligger till höger. Då gäller det att komma ihåg varför Socialdemokraterna en gång valde att börja avreglera. Det var för att servicegraden sjönk, förtroendet för välfärdsstaten höll på att urholkas och människor började känna vanmakt, säger Klas Tikkanen.

Valfrihet kräver pluralism och konkurrens och även om det finns idéburna alternativ, så skapas konkurrens lättare om det finns möjligheter att göra vinst.

Första gången Klas Tikkanen besökte St Görans sjukhus noterade han att det fanns tejpade kryss här och var på golven i korridorerna. När han frågade fick han veta att de markerade var det fanns hjärtstartare, utrustning som, när den behövs, måste hittas så snabbt som möjligt.

– Det var en sjuksköterska som kommit på idén med markeringar i golvet. Hon hade tidigare job-

Klas Tikkanen

bat på Danderyds sjukhus och framfört samma idé, men utan respons. När hon flyttade till St Görans dröjde det bara några veckor innan kryssen var på plats. Där pratar man kontinuerligt om möjliga förbättringar med personalen som jobbar ute i verksamheten, säger Klas Tikkanen.

Det kontinuerliga innovationsarbetet kan handla om små detaljer som tillsammans gör stor skillnad. Ida Ingerö på Vårdföretagarna berättar om en kirurgavdelning där man effektiviserat genom att lägga alla operationsverktyg i den ordning de används och därmed hittar dem snabbare. Och om vikten av att hemtjänstens scheman måste byggas på geografiska avstånd.

– Ett annat exempel är hur man hanterar återbud från patienter och snabbt kallar nya patienter. Det har bidragit till att läkare inom privat driven öppenspsykiatri i snitt tar emot 5,4 patienter per dag. Den offentligt drivna öppenspsykiatrin klarar hälften, alltså 2,7 patienter per dag, säger Ida Ingerö.

Klas Tikkanens recept till politiker som vill få mer välfärd för varje skattekrona är glasklart:

– Privatisera mera! Jag har aldrig sett ett område där det privata näringslivet inte är effektivare än offentlig verksamhet. Det privata uppnår bättre kvalitet till en lägre kostnad. Det visar undersökning efter undersökning, säger Klas Tikkanen.

Lena Furmark på Svenskt Näringsliv håller med Ida Ingerö om att det inte är brist på pengar som orsakar våra värdköer. Det handlar om sätten att organisera och arbeta, att ständigt vilja utveckla och förbättra.

– Många ser nog offentlig sektor som ett nollsummespel. Att man alltid får det man betalar för, oavsett vem som gör det och hur det görs. Men så är det inte. Ett plus ett kan faktiskt bli tre om man vågar tänka i nya banor, säger hon.

Varken Lena Furmark, Ida Ingerö eller Klas Tikkanen har något emot att kraven på utförare i vissa avseenden skärps. Ett exempel är tuffare kapitalkrav på företag som startar skolor för att undvika konkurser som drabbar elever.

– Alla verksamheter kräver ordentlig tillsyn, både privat och offentlig. Där finns det utrymme för förbättringar. Politikerna och samhället måste ställa samma krav på alla utförare och se till att de uppfylls, säger Lena Furmark.

Men de politiker som vill se innovation, effektiviseringar och förbättringar utan att höja skatten bör alltså akta sig för att lägga alla skattekronor i samma korg, en offentligt ägd korg märkt med ordet vinstförbud.

– Det är lite som Don Quijotes kamp mot väderkvarnarna. Det skulle aldrig fungera. Offentlig verksamhet får ju gå med vinst, men det finns en inneboende logik som gör att det inte blir så. Utan möjlighet till vinst finns inte samma motiv och drivkraft, säger Klas Tikkanen.

”

**PRIVATISERA MERA! JAG HAR ALDRIG
SETT ETT OMRÅDE DÄR DET PRIVATA
NÄRINGSLIVET INTE ÄR EFFEKTIVARE
ÄN OFFENTLIG VERKSAMHET.**